

Beata Janik

**ZASTĘPSTWO POTRZEBNE OD ZARAZ.
PROMOCJA CZYTELNICTWA I MOTYWOWA-
NIE UCZNIÓW DO SAMODZIELNEJ LEKTURY.**

DOBRE PRAKTYKI

Warszawa 2015

Projekt graficzny i skład

Łukasz Kluz

Wykorzystano elementy projektu

Studia Kreatywnego Małgorzaty Barskiej

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2015

Udostępnianie

Ośrodek Rozwoju Edukacji

00-478 Warszawa

Aleje Ujazdowskie 28

www.ore.edu.pl

Materiał przygotowany w ramach programu *System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół*, realizowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

PROMOCJA LITERATURY W BIBLIOTECE SZKOLNEJ

Biblioteka szkolna może doskonale służyć do rozpowszechniania idei czytania. Specyfika biblioteki, wygląd i panująca w niej atmosfera stwarzają miejsce oderwane od szkolnych reguł i poczucia obowiązku, że coś musi być przeczytane, napisane i wyuczone. Ogromnym atutem bibliotekarza szkolnego jest też to, że może on zająć się literaturą chętnie czytaną przez uczniów, a nie wybraną ze spisu obowiązkowych lektur. Dzięki temu prowadzone w bibliotece zajęcia mogą być okazją do swobodnego wyrażania opinii i dzielenia się czytelniczymi pasjami.

Efektywna promocja nie może opierać się wyłącznie na znajomości tekstu przez czytelnika. Oczywiście jest to pomocne przy prowadzeniu zajęć, ale bibliotekarz nie powinien stwarzać wrażenia, że do uczestniczenia w jego lekcji konieczne jest przeczytanie jakiejś powieści. Zajęcia promujące literaturę powinny angażować ucznia i działań włączać go w działania – atrakcyjne formy pracy z tekstem. Bardzo istotne jest też nienegowanie upodobań czytelniczych uczniów: nie musimy podzielać ich wyborów, ale zbyt krytyczna ocena powieści popularnych wśród młodzieży nie jest najlepszym początkiem naszych działań.

Udaną formę popularyzacji literatury można „pożyczyć” od pisarzy, którzy na spotkaniach autorskich umiejętnie sterują zainteresowaniem czytelników. Chętnie odpowiadają na pytania dotyczące powieści, szkicują portrety bohaterów i miejsca akcji, ale nigdy nie zdradzają całości. Raczej odsłaniają dyskretnie scenę swojej powieści, pozwalają coś zobaczyć i zaraz zatrzasują drzwi, zostawiając czytelników w lekkim niedosycie. Jeśli chcemy wiedzieć więcej, to nie ma rady – trzeba kupić książkę. Praca z tekstem w bibliotece nie musi (i nie powinna) przebiegać według schematu, jaki uczniowie znają z zajęć z języka polskiego, podczas których dokładnie analizują książkę. Lekcja w bibliotece ma jedynie zaostriżyć apetyt na samodzielną lekturę, czyli pokazać atrakcyjną treść powieści, oryginalność przedstawionego świata czy ukryte aluzje do znanej nam rzeczywistości – takie elementy, które skłonią ucznia do przekonania, że on musi to przeczytać, bo inaczej coś ważnego go ominie.

ZAJĘCIA W PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTECE WOJEWÓDZKIEJ

Celem warsztatów dla nauczycieli bibliotekarzy prowadzonych pod wspólnym tytułem *Zastępstwo potrzebne od zaraz* jest przedstawienie różnorodnych form pracy promujących czytelnictwo. Wspierająca rola tych zajęć polega na przedstawieniu bibliotekarzom gotowego pomysłu na realizację lekcji wraz ze scenariuszem, który można dopasować do warunków biblioteki szkolnej, możliwości uczniów i czasu, jakim dysponuje bibliotekarz. Forma warsztatowa spotkań pozwala na wykonanie większości zadań zawartych w scenariuszu, co jest najlepszym sposobem utrwalenia proponowanych metod pracy z tekstem i czytelnikiem. Zajęcia dla nauczycieli bibliotekarzy są też okazją wymiany doświadczeń i wzajemnego wspierania się w sytuacji, kiedy w większości szkół nie ma regularnych zajęć z zakresu edukacji czytelniczej, a bibliotekarze na zastępstwach muszą, lepiej lub gorzej, prowadzić lekcję z przedmiotu, który naucza nieobecny nauczyciel.

Dotychczas zrealizowane spotkania:

- 1/ J.R.R. Tolkien i „Hobbit”, czyli tam i z powrotem po Śródziemiu.

- 2/ Literacki dom dla bohaterów twórczości I. Jurgielewiczowej („O chłopcu, który szukał domu”, „Ten obcy”).
- 3/ W świecie bohaterów „Jeźycjady” i twórczości M. Musierowicz.
- 4/ Dżek, król Maciuś Pierwszy, Kajtuś Czarodziej i my. Popularyzacja twórczości J. Korczaka.
- 5/ I ty możesz zostać Sherlockiem Holmesem! Korzystanie z encyklopedii i słowników.
- 6/ C.S. Lewis, „Lew, czarownica i stara szafa”.
- 7/ Misiowe lektury.

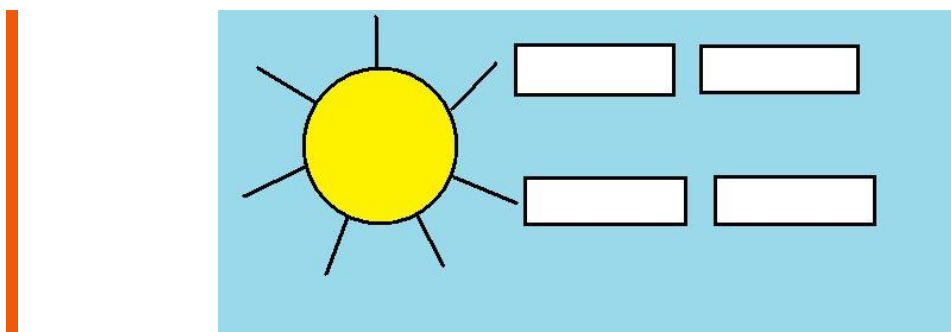
Spotkania planowane na rok szkolny 2014/15:

- 1/ Harry Potter i brak pewności siebie (J.K.Rowling, „Harry Potter i więzień Azkabanu”).
- 2/ Harry Potter i walka ze złem (J.K.Rowling, „Harry Potter i Zakon Feniksa”).
- 3/ Na tropie sepulki. Popularyzacja twórczości Stanisława Lema.
- 4/ Dzieci z dworca beznadziei. Literatura w profilaktyce uzależnień.

FORMY PRACY Z TEKSTEM I CZYTELNIKAMI

Proponowane bibliotekarzom scenariusze zazwyczaj mają jeden wspólny element. Jest to popularna na zajęciach biblioterapeutycznych **technika słońeczka**:

- 1/ Na kartce zapisujemy tytuł powieści, która jest przedmiotem zajęć.
- 2/ Uczestników prosimy o wypisanie na małych kartkach różnych odczuć, opinii czy haseł, które wiążą się z danym tytułem.
- 3/ Jedno słowo jest pisane na jednej kartce.
- 4/ Wszystkie notatki grupujemy w określone kategorie (np. „nuda”, „nie znam”, „świetna książka”) i układamy kartki w jednej linii.

Rys. 1. Technika słońeczka

Największa liczba kartek wskazuje na najsilniejsze emocje związane z lekturą. Dla uczestników zajęć to ćwiczenie jest pewnego rodzaju rozgrzewką, okazją zebrania myśli, przełamaniem obawy, że to kolejna lekcja literacka z odpowiedziami według klucza. Z kolei prowadzący może określić stopień znajomości tekstu i zadbać o to, aby w pracach zespołowych w każdej grupie znalazła się osoba, która zna książkę. Poza tym może też ocenić nastawienie uczestników do tematu zajęć i na bieżąco modyfikować scenariusz, dopasowując go do charakteru grupy.

Najtrudniejszą lekcją promującą czytelnictwo jest **praca z tekstem nieznanym** lub niechętnie czytany. Najbardziej efektywnym rozwiązaniem jest takie przygotowanie tekstu, aby w szybki, niewymagający długiej lektury sposób, czytelnik miał możliwość zaznajomienia się z charakterem powieści. Znalezienie takiej metody było kluczowe na zajęciach poświęconych twórczości J. Korczaka, bazujących na jego trzech najbardziej popularnych powieściach dla dzieci (*Bankructwo małego Dżeka*, *Kajtuś Czarodziej*, *Król Maciuś I*). Z każdej książki wybrano fragmenty tekstu, które miały umożliwić:

- charakterystykę głównych bohaterów i najważniejsze wydarzenia w ich życiu,
- odtworzenie opinii autora na temat zachowania dzieci (na podstawie losów pozostałych bohaterów),
- zebranie opinii na temat zachowania dorosłych (występujących w powieściach rodzicach, nauczycielach czy ministrach króla Maciusia).

Uczestnicy, wykorzystując przygotowane cytaty i pracując w grupach, mogli wypowiedzieć się na temat książek, których wcześniej nie czytali. Wiele stwierdzeń na temat sytuacji zawodowej nauczycieli i podejścia ministrów do swoich obowiązków nie różniło się zbyt wiele od tego, co można zaobserwować dzisiaj. J. Korczak okazał się pisarzem, który potrafi równie trafnie zdiagnozować problemy dzieci, jak i dorosłych.

Ważnym, ale nie zawsze atrakcyjnym elementem scenariuszy lekcji promujących literaturę jest **biografia autora**. Zamiast wspólnego czytania i relacjonowania faktów można spróbować odwrócić to zadanie i zacząć nie od gotowego życiorysu, ale od pytań dotyczących życiorysu pisarza.

Na potrzeby zajęć „*Hobbit*”, czyli *tam i z powrotem po Śródziemiu* biografia J.R.R. Tolkiena została podzielona na sześć następujących etapów: dzieciństwo, uczeń i student, I wojna światowa, praca na uniwersytecie i twórczość literacka, na emeryturze. Następnie:

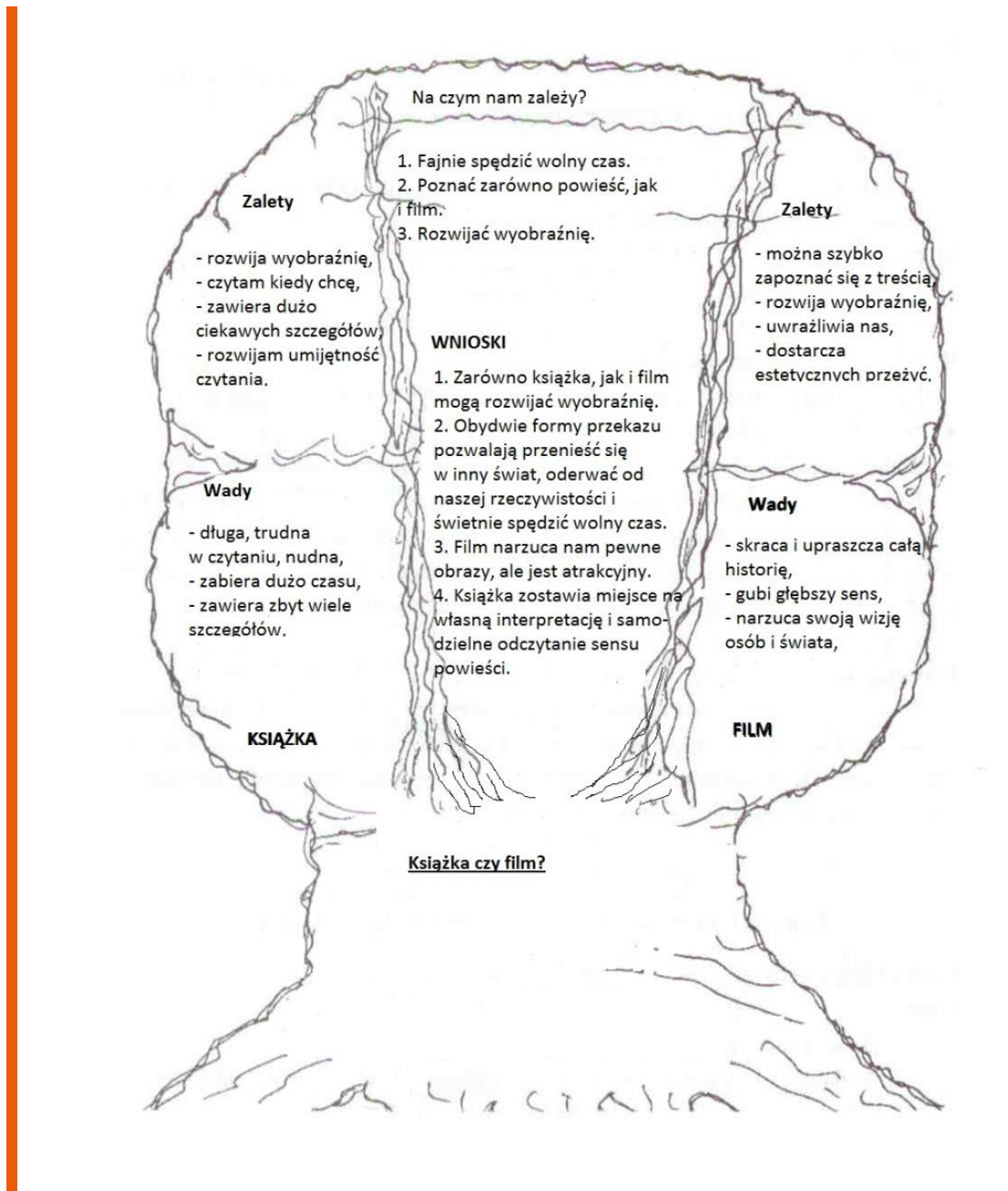
- do każdego fragmentu biografii zostały stworzone 3–4 pytania,
- fragmenty życiorysu rozłożono w różnych miejscach sali,
- uczniowie podzieleni na grupy wylosowali przynajmniej po jednym pytaniu do każdego etapu życia pisarza,
- wybierali właściwe fragmenty życiorysu,
- przygotowali odpowiedź na pytanie.

Z podanych odpowiedzi można utworzyć oś czasu i wyeksponować ją w bibliotece jako efekt pracy uczniów.

Zachęcanie do prowadzenia dyskusji w trakcie zajęć często jest odbierane przez uczestników bez większego entuzjazmu. To zadanie może ułatwić **dyskusja metodą drzewa decyzyjnego**. Polega ona na prowadzeniu rozmowy z jednoczesnym zapisywaniem wyrażanych opinii, dzięki temu uwaga dyskutantów nie skupia się wyłącznie na osobach zabierających głos. Przed zajęciami trzeba przygotować schemat drzewa:

- temat dyskusji zapisywany jest na pniu,

- drzewo dzielone jest na konary – główne elementy dyskusji,
- w koronie drzewa zapisujemy cele dyskusji,
- notujemy na każdej gałęzi wady i zalety proponowanych argumentów,
- zapisujemy też ustalone wnioski,
- temat powinien być sformułowany w sposób neutralny, nienarzucający oceny,
- dyskusja służy nie tylko wymianie poglądów, lecz także ustaleniu pewnych wniosków do realizacji.

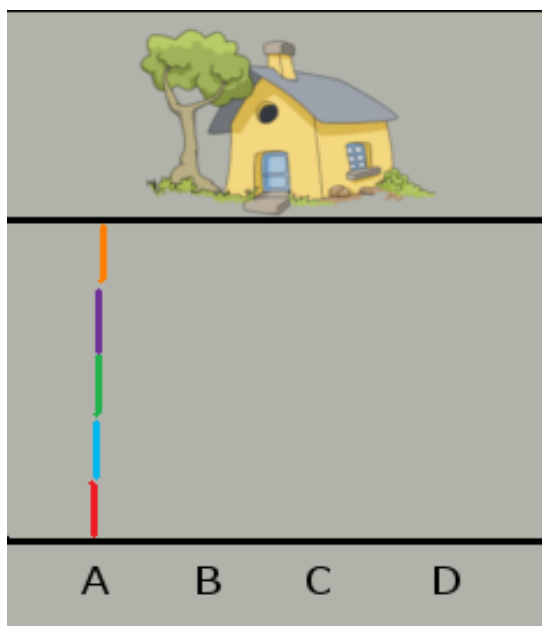
Rys. 2. Drzewo decyzji

Powyżej przedstawiam schemat drzewa z zajęć na podstawie książki C.S. Lewisa *Lew, czarownica i stara szafa*. Przedmiotem dyskusji była popularność adaptacji filmowych powieści i coraz częstsza rezygnacja z czytania książek.

Lekcje prowadzone w ramach *Zastępstw* kładą też nacisk na **kształtowanie kompetencji informacyjnych**, tym bardziej, że uczniowie zawsze wykonują zadania rozwijające umiejętności czytania ze zrozumieniem, np. dokonują szybkiej analizy tekstu, wybierają właściwą informację, przetwarzają ją i podają w formie odpowiedzi. Oprócz tekstu literackiego warto wprowadzić ćwiczenia z korzystania ze źródeł informacyjnych, które często okazują się przydatne w interpretacji dzieła literackiego.

Ćwiczenia z wyszukiwaniu informacji można wprowadzić w formie koleżeńskiej rywalizacji w grupach. Dzięki pracy zespołowej obniża się poczucie zażenowania i braku pewności siebie, ponieważ nie sprawdza się wiedzy jednego ucznia w obecności całej klasy, następuje raczej konfrontacja umiejętności wszystkich osób w przyjaznej i swobodnej atmosferze.

Przygotowując ćwiczenie, prowadzący musi określić cel gry. W scenariuszu *Literacki dom bohaterów twórczości I. Jurgielewiczowej* uczestnicy rywalizowali o to, kto pierwszy znajdzie odpowiedni dom dla bohaterów, a na lekcji „*Hobbit*”, czyli *tam i z powrotem po Śródziemiu* – kto pierwszy odnajdzie skarb Smauga. Następnie:

- Na arkuszu papieru rysujemy cel wyścigu (dom lub smok).
- U dołu kartki nanosimy symbole wszystkich grup.
- Punktacja: 6 cm – odpowiedź pełna, 3 cm – niepełna, 0 cm – brak odpowiedzi.
- Za każdą odpowiedź zaznaczamy odpowiedni odcinek drogi w kierunku celu.
- Grupy losują po jednym pytaniu z różnych kategorii.
- Każda kategoria wymaga poszukiwań w innych źródłach informacji.

Rys. 3. Plansza do gry – rozwijanie kompetencji informacyjnych

Przykładowe kategorie pytań:

- a. Katalog komputerowy biblioteki: autorzy ilustracji, tłumacze, wydawcy, tytuły serii lub inne, mniej znane książki autorów popularnych lektur.
- b. Słownik języka polskiego: szukanie znaczenia lub pochodzenia danego wyrazu, regionalizmy, archaizmy.
- c. Słowniki z zakresu historii kultury, mitologii: mity i legendy, historia kultury.

- d. Atlasy geograficzne, internet: półwyspy i przylądki, najwyższe szczyty, nazwy krajów, przez które przepływają najdłuższe rzeki świata.
- e. Internet, słowniki biograficzne i literackie: fakty z życia pisarzy – autorów książek wybranych na zajęcia, terminy z zakresu teorii literatury.

PRZYKŁADY WYKORZYSTANIA TEKSTU W CELACH PROMOCJI LITERATURY

Podane formy pracy z tekstem można zastosować do każdej książki, ale ostateczny charakter zajęć zależy od wybranej na lekcję powieści, od tego w jaki sposób chcemy ją zaprezentować, które fragmenty powieści uznamy za najbardziej atrakcyjne dla czytelnika, a które pozostawimy jego samodzielnej lekturze.

Możliwości, jakie daje dzieło literackie, najlepiej ilustruje scenariusz *W świecie bohaterów „Jeźycjady” i twórczości M. Musierowicz*. Opiera się on na całym cyklu, ale nauczyciel może ograniczyć się do kilku najbardziej znanych powieści tej autorki. Uczestnicy korzystają przy niektórych ćwiczeniach z różnych źródeł informacji. Przewidziane są również zadania dla bardziej zaawansowanych czytelników Musierowicz, które można też wykorzystać w szkolnym konkursie lub w ramach tzw. godzin karcianych.

Zajęcia wymagają od uczestników pewnej znajomości tekstu, często pobocznych wątków. Aby ułatwić pracę i nie zniechęcić tych, którzy nie czytali żadnej powieści, można ułatwić odnalezienie właściwych fragmentów:

- każdy punkt scenariusza zostaje oznaczony jednym kolorem,
- fragmenty tekstu w książkach zaznaczamy zakładką w danym kolorze, np. dane potrzebne do zadania A w każdej książce mają zakładki czerwone, B niebieskie itd.,
- dla lepszej orientacji można rozpisać na tablicy znaczenie każdego koloru.

Proponowane zadania:

- a. Słynne postaci *Jeźycjady*: kwestionariusz osobowy bohatera, przezwisko, rodzina i znajomi, cechy szczególne, zainteresowania.
- b. Opisy przyrody, zdarzeń i postaci: analiza fragmentów tekstu i oryginalnego stylu pisarstwa Musierowicz – opisy przyrody oczami plastyka, opis ulicznego koncertu muzyki skrzypcowej, porównanie stylu wypowiedzi uczestników akcji ESD (Eksperymentalny Sygnał Dobra) i próba określenia charakteru bohaterów na podstawie ich sposobu mówienia.
- c. Co czytają w *Jeźycjadzie*: ulubione lektury bohaterów, uzupełnienie informacji o autorach i ich dziełach na podstawie źródeł informacyjnych.
- d. Co jedzą w *Jeźycjadzie*: przepisy bohaterów i próba ich odtworzenia (złote jabłko Hesperyd, paluszki Aspazji, chlebek juliański).

- e. Dyskretny urok kultury antycznej: starożytna Grecja i Rzym – wyjaśnienie wątków mitologicznych i historycznych (uczta Trymalchiona, mit o Hipponemesie, Aspazja z Miletu jako wzór dla sióstr Borecko), wykorzystanie źródeł informacyjnych,
- f. Limeryki i wierszyki, czyli kreatywność bohaterów *Jeźycjady*: próby kontynuowania twórczych działań bohaterów rozpoczętych w powieści (wielkocnocne pisanki Bobcia o tematyce militarnej, limeryki układane na lekcji przez Bebe i Dambo, dokończenie piosenki Tomcia ze słowami „jedna mała drugiej małej...”, nowe hasła w kuchni Borejków, typu „Kto obliże nóż, ten nie przemówi już”).

Tylko dla orłów:

- a. Drzewo genealogiczne Borejków.
- b. Rozkład mieszkania Borejków.
- c. Dyskretny urok kultury antycznej: cytaty łacińskie.
- d. Poznań *Jeźycjady*: zadania z mapą.
- e. Znani czytelnicy *Jeźycjady* (Cz. Miłosz, Z. Raszewski, M. Stala).

PODSUMOWANIE

Promowanie czytelnictwa i motywowanie uczniów do samodzielnej lektury jest ważnym i koniecznym działaniem. Jednocześnie jest to zadanie dość trudne do realizacji w warunkach pracy bibliotekarza szkolnego. Tym bardziej biblioteki pedagogiczne powinny wspierać nauczycieli bibliotekarzy w tym zakresie. Specyfika pracy bibliotekarza szkolnego, który na co dzień ma sporo obowiązków bibliotecznych, a dodatkowo często jest proszony o zastąpienie na lekcji nieobecnego nauczyciela, musi być brana pod uwagę przy planowaniu spotkań, warsztatów i innych form doskonalenia organizowanych w bibliotekach pedagogicznych.

Scenariusze proponowane w ramach naszego cyklu nie wymagają od uczestników dużego nakładu własnej pracy przy samodzielnej ich realizacji w bibliotece. Nie wiążą się też z większymi przygotowaniem, jakie trzeba wziąć pod uwagę przy organizacji takich imprez jak konkursy czy tematyczne noce w bibliotece. Bibliotekarze, którzy na kolejnych spotkaniach poznają formy pracy z tekstem i czytelnikiem, a czasem powtarzają użycie tej samej metody w różnych warunkach, mogą szybko i sprawnie utworzyć własny schemat lekcji i zrealizować go z korzyścią dla swoich uczniów i ich czytelniczych pasji.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach środków Europejskiego Funduszu Społecznego

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl